ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 1-2, junij 2002 · ISSN 1408-2969

DIALOG

Vojko Flis

Pravica do lepe smrti

Splošna bolnišnica Maribor

Citiranje: Vojko Flis, »Pravica do lepe smrti«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 1-2 (2002): 27–31.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Vojko Flis
Splošna bolnišnica Maribor

PRAVICA DO LEPE SMRTI

Burne razprave o evtanaziji, lepi smrti, so potekale vso obdobje, odkar vemo za človeške civilizacije na tem planetu. Zgodovina lepe smrti, tako jo je poimenoval (evtanazija) angleški filozof Bacon šele v sedemnajstem stoletju, je bogata, pestra in pretresljiva. V antropološki zgodovini človeštva se znova in znova na raznih krajih časa ter sveta pojavljajo enake zamisli (predčasno zaključevanje nesmiselnih eksistenc), sprožijo v javnosti enak odziv (črno belo razcepljenost), nato zmagujejo ali propadajo. V različnih kulturah se konec življenja pojavlja v sila različnih obrazih in še bolj raznovrstnih maskah. Zaradi simbolnega pomena smrti, ki ji ni moč uiti in ni človekova pravica, temveč zaenkrat še biološka danost, ter zaradi številnih drugih tehtnih razlogov raznolike razprave o predčasnem zaključevanju navidezno nesmiselnih eksistenc bogatijo védenje o večno nedoumljivi pahljači različnih poti odhajajočega slehernika in se bodo prav zategadelj vedno znova pojavljale. Dobrodošle so.

A če o lepi smrti v tem času ter prostoru govorijo Zofijini ljubimci, domnevni zaljubljenci v modrost, potlej morebiti pričakovanje, da bo slišati jezik in govorico modrosti, ni pretirano. Če gre dodatno za učene in izobražene Zofijine občudovalce, morda tudi pričakovanje, da znajo razsodno in rahločutno razločevati ter tehtati med filozofskimi, pravnimi, sociološkimi in empiričnimi argumenti za ali zoper neko stvar, ni preveliko. Toda med njihovo ljubeznijo do Zofije in tistim, kar jim Zofija vrača, torej tistim, kar so povedali v sobotni prilogi Večera, je tolikšno razhajanje, da ga ni mogoče premostiti z dobrohotno uvidevnostjo. Ali drugače: če ni možno govoriti v jeziku razumnikov, se je včasih razumno spustiti na jezik sogovornikov. Tako tukaj ne bo govora o možnih zlorabah *zakonov* (ljubimcev to ni nikoli skrbelo, a bodo morda kljub vsemu pogledali, denimo, vsaj odločitev Vrhovnega sodišča ZDA v zadevi države Washington proti Glucksbergu, št. 96-110, 1997). Prav tako ne bo govora o njihovem, za strokovni svet zelo svobodnem, razlaganju slovenskih javno mnenjskih raziskav o evtanaziji. Še manj bo govora o majhnih nadležnostih praktične rabe filozofije, ki so jih, denimo, demonstrirali nacisti. O nizozemskih raziskavah pa bo to pisanje nasploh skušalo molčati. Če slednje koga resnično zanimajo, jih je mogoče brez težav preveriti bodisi v ustreznem nizozemskem strokovnem slovstvu (Remmelinkovo poročilo, Jochemsen, Kastelein, Van der Maas itd.) bodisi na spletu. Le tako bo morda konec trditev o dvoumnostih v zvezi z lepo smrtjo (vsaj v svetu približno tehtno argumentiranih razprav), čeprav zategadelj kajpak v zvezi z njo nikoli ne bo zmanjkalo neumnih trditev.

Eden izmed najbolj sijajnih učiteljev sodobne filozofije Daniel Dennett bi za take

primere dejal, da je včasih dobro pričeti v sredini, se nato spustiti do lažjih stvari in morda kasneje poskusiti s težjimi. Zofijini ljubimci nekje v približni bližini sredine svojega pisanja trdijo, da poznajo drugo plat zadeve o lepi smrti. Ta druga plat lepe smrti naj bi po njihovem mnenju zaradi ponesrečene izbire sogovornikov v sobotni prilogi Večera ostala bralcem prikrita. Ne gre se spuščati v domneve, ali morda zgolj tukajšnji ljubimci Zofije vidijo tisto prikrito plat smrti, ki je, denimo, niso videli Herofilus, Platon, More, Seneka, Epikur, Denett in niti več kot sijajni Rachels ne. Prav tako se ne gre spuščati v domneve, ali morda ljubimci Zofije prav v tem prostoru vedo več o smrti kot, denimo, učitelji filozofije Tao. Če vedo več, potem ves filozofski svet nestrpno pričakuje njihova razkritja. A tudi v to se ne gre spuščati. Ta razkritja bodo brž čas objavili sami. Toda več kot nujno potrebno je opozoriti na njihovo hudo neobičajno zmedeno razlaganje *filozofije* prava, sodobne bioetike, svetovnega praktičnega prava ter povezovanje *legalizacije* aktivne evtanazije – po njihovem – s preprosto zamislijo o tem, da ima vsak človek moralno pravico do razmer, v katerih bo lahko avtonomno in premišljeno, s preudarkom, sprejemal tiste temeljne odločitve o svojem življenju (in smrti), ki na najbolj oseben način zrcalijo njegove vrednote, načela in ideale.

Ko govorimo o *legalizaciji* določenih pravic, poznajo vsi sodobni pravni redi evropskega in anglosaksonskega vzora že zelo dolgo časa *nesporno pravico* do avtonomnega razmišljanja (praviloma je postavljena pred vse ostale pravice), pravico do odločanja o samem sebi ter pravico do svobodnega razpolaganja s samim seboj (svojimi vrednotami, načeli, ideali). Prav tako poznajo vse sodobne evropske zakonodaje (anglosakonske še dlje) že dolgo časa (govorimo o zakonski ravni) pravico bolnikov, da odklonijo (brez navajanja razlogov) vse medicinske postopke, ki se jim zdijo nesmiselni. Bolniki lahko svojo voljo v obliki zdravstvene oporoke zapišejo tudi vnaprej, torej za trenutke, ko morda več ne bodo zmožni odločati s svojo polno voljo. Tako je spominsko in miselno že naravnost smešno šepavo na *zakonski ravni* govoriti o sodobni medicini kot o vedi, ki na strojih do neskončnosti vzdržuje (muči) nebogljene slehernike (brez-pravne parvenije) zoper njihovo voljo. Za tehtnejšo in miselno manj jecljajočo razpravo o zagatah sodobne medicine ob odhajanju življenja se bo žal potrebno spoprijeti z Dennettovimi težjimi rečmi.

A tudi sicer ima vsak človek nesporno pravico odločati o času svojega odhoda iz življenja (Epikur; Seneka), kar nam zelo srhljivo dokazujejo številni samomori. Zakon že dolgo nikomur ne krati (praktično tudi ne more) pravice do izbire med življenjem in smrtjo. Katero svoboščino torej krati ljudem *nelegalizacija* aktivne evtanazije? Katere pravice jim krade oziroma jim jih odreka? Katero novo skrito plat medalje bi nam torej želeli veličastno razkriti tukajšnji Zofijini ljubimci? Morda filozofsko nesprejemljivo miselno akrobacijo, da *iz želja* (niti ne pravic!) enih izhajajo *dolžnostna ravnanja drugih*? Ali morda znotraj plašča *svojih vizij z* neukim bajanjem o človekovih pravicah ter dolžnostih (precej Zofiji v posmeh) iščejo *tujo* roko (izvršitelja) za vlivanje strupa v čašo *ostalih morebitnih trpečih življenj*? Ali za *svoje želje* o predčasnem zaključevanju *drugih, po njihovem* nesmiselnih eksistenc, iščejo *tretjo* roko? Ali je to ljudem skrita plat medalje?

Učitelji Tao filozije učijo svoje učence, da je najtežja stvar v življenju prenašanje filozofskih razmišljanj v materialni svet. V svet, ki ga živimo in čutimo. To so kajpak vedeli vsi veliki filozofi. Skrivnosti zvarka za tak postopek pa niso hoteli izdati. Morda so to skrivnost Zofijini ljubimci v svojih druženjih z Zofijo izvedeli, a o njej ne govorijo. Morda. Vsekakor pa so zamolčali, da je izvršitelja za odstranjevanje človeškega življenja nevrednih življenj (kriminalci in ostali, ki so jih pokončevali rablji, v to označbo kajpak ne sodijo) iskal v svoji tretji knjigi *Republike* že Platon. Vendar Platon ni računal z zdravnikom kot izvršiteljem. Več kot poldrugo tisočletje kasneje Thomas More v *Utopiji* okorno išče izvršitelja med duhovniki. Pravega odziva tudi tam ni bilo. Še kasneje ga med različnimi poklici iščejo premnogi drugi filozofi. V Oregonu se v novodobnem času vlogi izvršitelja uprejo farmacevti. A zaradi neznanega in skrivnostnega razloga (nerazkrita druga plat medalje) filozofi izvršitelja nikoli ne iščejo med seboj. Vsaj nenavadno!? S stališča veljavne evropske zakonodaje in s stališča vsem preprosto dosegljivih praktičnih znanj (o ubijanju ljudi brez bolečine) tehtnega razloga zoper to ni. In tudi tradicija je na njihovi strani. Sokrates je s svojim zgledom dal poleta številnim civilnim evropskim in ameriškim združenjem, brezplačno razširjajočim znanja in védenja o učinkovinah, ki človeka hipoma in brez muk usmrtijo. Vse učinkovine so prosto dostopne. Eno takšnih združenj se imenuje Trobelika. O tej reči je naslovov na spletu toliko, da lahko s ponujenimi smrtonosnimi učinkovinami in recepti, v blagem in prijetnem snu ter s prelepimi sanjami, hipoma za večno zaspi vsaj polovica planeta. Zlati vbod zasvojencev s heroinom je med njimi.

Kaj torej želijo razkriti Zofijini ljubimci, česar zdravniki, ki se ne preveč prepričljivo zaklinjamo o željah bolnikov, ki kategorično trobimo za domnevne ljubimce modrosti nesprejemljive dogme, ki najmanj dvoumno razlagamo nizozemske izkušnje in ki se postavljamo ob bok cerkvenim razumnikom (tudi z njimi bi bilo moč zelo tehtno razpravljati, ali je zaljubljenost v boga zadosten pogoj za božjo obsijanost), ne želimo povedati ali želimo prikriti?

Ali pa morda želijo Zofijini ljubimci nekaj povsem drugega? Morda želijo, da molčijo tisti, ki predobro poznajo vse temne plati antropološke zgodovine medicine in vse obraze aktivne evtanazije v srečanjih s pravo in ne kabinetno smrtjo? Jih je morda strah tega, kar znamo zdravniki kljub vsemu empiričnega povedati o volji do življenja tistih, ki jih je bolezen nepreklicno zaznamovala?

In ker gre za Zofijine ljubimce, se je potrebno iz sredine premakniti tudi k lažjim stvarem. Tako vsaj uči svoje učence briljantni sekularni filozof Daniel Dennett. Že v prvih uvodnih urah v filozofijo jim ne dovoli uporabljati *nelogičnih* miselnih tvorb po vzoru: "Izdelovalci čokolade jedo čokolado. Vsi jedci čokolade so torej izdelovalci." Ali morda bolj razumljivo: vsi katoliški razumniki ne govore vedno za laike nesprejemljivega jezika. Ali še drugače: vsi ljubimci modrosti niso modri.

Za ljubimce Zofije bi Dennett zahteval tudi preskok k težjim stvarem. Za težje stvari je sicer resnično potreben večji miselni napor, a nekoliko se je na tem mestu le moč ozreti tudi nanje. V oblikovanju evropskih dokumentov o bioetiki v

medicini so Nizozemci sami zahtevali izključitev razprave o aktivni evtanaziji. To poglavje je bilo torej na njihovo lastno željo izključeno že iz oblikovanja začetnih smernic zgolj za tvorbo ogrodja preambule dokumenta. Na njihovo lastno zahtevo se tega vprašanja – znotraj iskanja skupnih stališč v pahljači izrazito različnih pogledov v Evropi – nato tudi več let uradno nismo dotaknili in ga v končnem dokumentu ni. To dejstvo morda zgovorno govori o določenih težavah s tehtno argumentacijo v krogu dobrih poznavalcev evtanazijskih zagat. A to kajpak še ne pomeni, da nismo o njem ostro razpravljali in da se del teh razprav ne kaže v sedanjem, sorazmerno zelo zapletenem zakonskem besedilu o evtanaziji na Nizozemskem. To kajpak tudi ne pomeni, da razprav o *legalizaciji aktivne* evtanazije v drugih državah ne bo. A vsaka razprava bo morala upoštevati doslej prehojeno pot (v učenem jeziku bi morda rekli, da bo morala vsaka država doseči vsaj podobno stopnjo družbene zavesti kot Nizozemska) ter dosedanje izkušnje, kjer se je izkazalo, da različnih filozofskih pogledov na konec življenja ni mogoče preprosto prenašati v resnično življenje raznovrstnih kultur. Pravniki imajo velike težave s pravnimi varovalkami, sociologi in psihologi z različnimi kulturami smrti in, denimo, fanatičnimi verskimi sektami, psihiatri s samomorilci, teoretiki kazenskega prava s pojmovnim področjem umora, a tudi malomarnim in nevestnim zdravljenjem, zdravniki z različnimi koncepti smrti nasploh, še posebej s sintagmo "lepa smrt", sekularni filozofi pa vsaj s Schrödingerjevim načelom dvojnosti. Slednje štejejo praviloma vsi bližnji in oddaljeni znanci Zofije med težje reči in ne zahtevajo od vseh ljudi ukvarjanja z njimi. Tudi od vseh filozofov ne. Politiko je znotraj tako zarisanega pojmovnega kroga nasprotno le z veliko težavo moč uvrščati med težje reči.

Tako se tukajšnjim ljubimcem Zofije za svobodno uveljavljanje političnih pogledov, za sprejemanje vseh vrst zakonov in za popolnoma odprta vrata prihodu novih časov ni potrebno prav nič bati. Politika posebnih težav z etiko in novimi časi nikoli ni in ne bo imela. Če se bo tukajšnja politika vsaj z levo roko lotila *legalizacije aktivne evtanazije*, s tem ne bo težav. In če bo tukajšnji zakonodajalec želel sprejeti tak zakon, ga bo kljub morebitnemu ugovarjanju zdravnikov mrtvo hladno sprejel. Tudi po hitrem postopku, če bo izkazana politična volja zadostna. Brez skrbi. Zdravniki pri tem ne bomo niti omembe vredna ovira. Vsekakor pa bo vsak zakonodajalec po sprejetju tako spornega zakona v praksi naletel na hude težave z izvršiteljem.

Tako tudi sedanji zakon na Nizozemskem od zdravnikov ne *zahteva* opravljanja aktivne evtanazije. Zanimivo pa je dejstvo, da jo edino zdravnikom *v izjemnih* primerih *dovoljuje*. Iz slednjega bi bilo moč, denimo, sklepati vsaj to, da jim zakonodajalec vsaj toliko zaupa, da lahko *o vseh njenih obrazih* svobodno govorijo. Iz slednjega bi bilo mogoče sklepati tudi to, da jih v praksi šteje za eno od pomembnih (četudi zelo nezanesljivih) varovalk na precej strmi, vrtoglavi in zelo spolzki Rachelsovi drsalnici lepe smrti. Je takšno (sumljivo) zaupanje v zdravnike morda povezano z njihovim tradicionalnim spoštovanjem življenja, ki še zdaleč ni izum krščanske religije? Če je tako (čeprav je, priznam, sumljivo), bomo zdravniki o vseh obrazih evtanazije prav v tem prostoru govorili. Pa četudi bomo izgovarjali Zofijinim ljubimcem neljube besede. Upati je samo, da takšnim

modrecem ni ponesrečen sogovornik vsakdo, ki za razliko od njih ve, da je modra zgolj sopotnica premnogih barv v pahljači žlahtno gibajočih in prepletajočih se mavric življenja. Eno edino, za večno nespremenljivo ter zelo turobno barvo kaže (izkustveno) izključno in nepovratno zgolj končna razsodnica življenja. Smrt. Slednjo nekateri, sledeč povsem in sploh popolnoma ter v celoti bedasti antropološki tradiciji tukajšnjega predela tega planeta, kategorično in dogmatsko zaslepljeno označujemo kot črno. Drugod jo, denimo, vidijo belo. Še nikomur doslej, tudi Nizozemcem ne, pa se je ni posrečilo raztegniti v kolikor toliko bistrim očem, ostremu razumu ali nežnim čustvom sprejemljivo mavrico.